

Mevâridü'l-kelim (Kalküta 1241/1825) ve *Sevâtü'c'u'l-ilhâm** (Leknev 1306/1889) adlı Kur'an tefsiriyle kız kardeşinin oğlu Nüreddin Muhammed tarafından derlenen mektuplarından ibaret olan *Lañfe-i Feyzî* (Rieu, II, 792; III, 984) adlı münşeati mensur eserleri arasında sayılabilir.

Feyzî-i Hindî, Bedâünî ve Molla Şîrîn'in de katkılarıyla Sanskritçe yazılmış olan *Lilâvatî* (Kalküta 1826) adlı matematik kitabı ile Mahabharata'dan bazı parçaları da Farsça'ya çevirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebül-Fazl Allâmî, *Ekbarnâme*, Kalküta 1873-87, III, bk. İndeks; a.mlf., *Hersedester-i Ebül-Fazl*, Leknev 1292/1875, s. 138 vd., 202-214; a.mlf., *Â'in-i Akbarî* (trc. Blochmann), Calcutta 1939, s. 112 vd., 490 vd., 548-550, 618 vd.; Samsâmüddeve Şahnevâz Han, *The Mââsiru'l-umarâ* (trc. H. Beveridge), Calcutta 1941, s. 513 vd.; Bedâünî, *Müntehabü't-tevârîh*, Bibliotheca Indica, II, 393-394, 405 vd.; III, 299-310; Âzâd-ı Bilgrâmî, *Sübhatü'l-mercân*, Bombay 1303, s. 45-46; a.mlf., *Me'âşirü'l-kirâm*, Agra 1910, s. 198-200; a.mlf., *Hizâne-i Âmir*, Kanpûr 1871, s. 318; Nizâmeddin Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, Bibliotheca Indica, II, 486-488; Ferid Bekkerî, *Zahretü'l-havânî*, Karacı 1961, I, 64-67; Şir Han Lüdi, *Mir'âtü'l-hayâl*, Bombay 1324/1906, s. 79-81; Âgâ Ahmed Ali, *Heft Âsmân*, Kalküta 1873; A. Sprenger, *A Catalogue of the Arabic, Persian and Hindustany Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh*, Calcutta 1854; Siddik Hasan Han, *Ebcedü'l-ûlûm*, Bopal 1295/1878, s. 897-898; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 449-450, 670-671, 792; III, 984; M. Kudretullah Gopâmevî, *Tezkiretü netâiyici'l-efkâr*, Bombay 1334, s. 533-537; Bedreddin Sirhindî, *Hazarâtü'l-kuds*, Lahor 1341/1922, II, 9-10; Şibî Nu'mânî, *Şi'rü'l-'Acem*, Lahor 1924, III, 28-72; Browne, *LHP*, IV, 242-245; M. Hüseyin Âzâd, *Derbâr-i Ekberî*, Lahor 1927, s. 359-418; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 540; Serkis, *Mu'cem*, II, 1472; Brockelmann, *GAL*, II, 417; *Suppl.*, II, 610; M. G. Zubaid Ahmad, *Contribution of India to Arabic Literature*, Allahâbâd 1946, bk. İndeks; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir*, V, 27-32; Kemâleddin M. İhsan, *Ravzatü'l-kayyûmiyye*, Lahor, ts., I, 6, 62-63; S. Muhammed İkrâm, *Rûd-i Keuser*, Karacı, ts., s. 87-98; *JASB* (1869), s. 137, 142; Z. A. Desai, "Life and Works of Faidi", *Indo-Iranica*, XVI/3, Calcutta 1963; H. Beveridge, "Feyzî Şeyh", *IA*, IV, 592-593; A. S. Bazmee Ansari, "Faydî", *EL*² (İng.), II, 870-872.

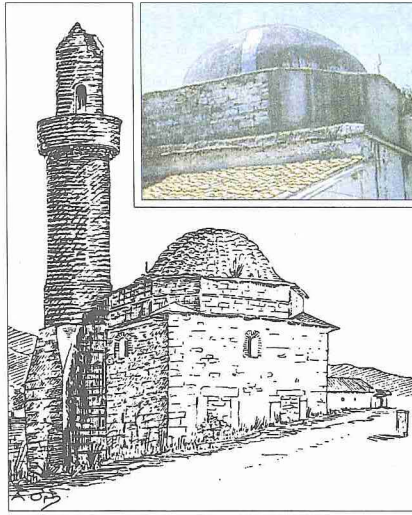

A. S. BAZMEE ANSARI

FEYZULLAH CAMİİ

Batı Yunanistan'ın Arta şehrinde Türk döneminde yapılmış cami.

Türk idaresi sırasında adı Narda olan Arta, 6 Temmuz 1881'de Yunanlılar'a teslim edilinceye kadar 400 yıldan beri bir Türk şehri olarak gelişip Yanya vilâ-

Feyzullah Camii ve caminin 1917'de çizilmiş resmi (Orlandos, s. 202) - Arta / Yunanistan

yetinin Narda livâsının merkezi olmuştur. Burada pek çok cami ve vakıf binalardan (bk. FÂİK PAŞA CAMİİ) biri olan Feyzullah Camii'nin ne tarihi ne yaptıranı ne de bugünkü durumu hakkında bilgi vardır. 1917'de çizilen basit bir resminden anlaşıldığı kadarıyla Feyzullah Camii Türk mimarisinin klasik üslûbunda, kubbesi kare bir mekânı örten ve sekizgen biçiminde bir kasağa oturan bir yapı idi. Bu mimari şekil onun XV veya XVI. yüzyıla ait olduğunu gösterir. Sağ tarafında ise kalın gövdeli, kısa petek kısımlı bir minaresi vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Orlandos, *Arkheion ton Byzantinon Mneimeion tes Hellados*, II/2, Atina 1936, s. 202.

SEMAVİ EYİCE

FEYZULLAH EFENDİ, Damadzâde

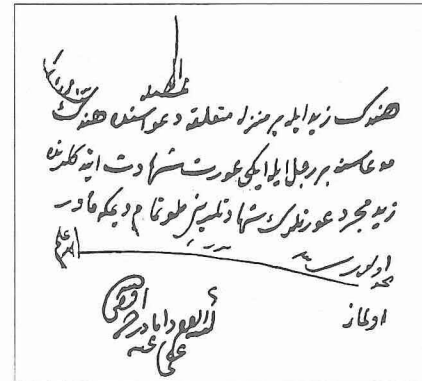
(ö. 1175/1761)

Osmanlı şeyhülsâmı.

Şeyhülsâm Damadzâde Ahmed Efendi'nin oğlu olup babasının Bursa kadılığı sırasında 1112'de (1700) bu şehirde doğdu. Dedesi Kazasker Mustafa Râsih Efendi'nin Şeyhülsâm Minkârizâde Yahyâ Efendi'ye damat olması sebebiyle hem babası hem de kendisi "Damazdâde" lakabı ile tanınır. Tahsilini tamamlayıp müderrislik ruûsunu aldıktan sonra ailesinin nüfuzu ile müderrislikleri süratle atlayıp kadılık mesleğine geçti ve 1143'

te (1730) otuz yaşında iken önce Galata, ardından aynı yıl içinde Bursa kadısı oldu. İstanbul kadılığı pâyesini aldıktan sonra 1739'da Anadolu kazaskerliğine getirildi; dokuz aylık bir görevin ardından on yıl süren uzun bir mâzûliyet dönemi yaşadı. Bunda babasının ölmüş olmasının rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. 1750 ve 1754 yıllarında iki defa Rumeli kazaskeri oldu. Yine bir süre mâzûliyet hayatı yaşadıkdan sonra 27 Şâban 1168 (8 Haziran 1755) tarihinde Vasâf Abdullah Efendi'nin yerine şeyhülsâm tayin edildi. On dört ay kadar süren bu birinci meşihatinden 28 Şevval 1169'da (26 Temmuz 1756) azledildi. Herhangi bir sebebin belirtilmediği bu azil için tarihçi Ahmed Vâsif Efendi sadece "muktezâ-yı hâl" demektedir. Sekiz aylık mâzûliyetin ardından Dürrizâde Mustafa Efendi'nin yerine 28 Cemâziyelevvel 1170'te (18 Şubat 1757) ikinci defa meşihat makamına getirildi. Bir yıla yakın bir süre bu görevde kaldıktan sonra ulemâ ve saray erkânının aleyhindeki faaliyetleri sonucunda 16 Cemâziyelevvel 1171 (26 Ocak 1758) tarihinde görevden alındı. III. Osman zamanındaki toplam meşihati iki yıl yirmi dört gündür. Dürüstlüğü ile tanınan Feyzullah Efendi'nin, şeyhülsâmlığı zamanında müderrislerin ruûs imtihanlarında çok titiz davrandığı ve bu durumun himaye ve iltimas sebebiyle haksızlığa uğramış olan ulemâyı memnun ettiği belirtilir. Tıp ve matematikle de ilgilenen Feyzullah Efendi aynı zamanda bestekârdır, ancak günümüze herhangi bir bestesi ulaşmamıştır. Mâzûliyet günlerini Sütlüce'deki konağında geçirdikten sonra 30 Cemâzi-

Damazdâde Feyzullah Efendi'nin bir fetvası (*İlimiyye Salnâmesi*, s. 529)

ylevvel 1175'te (27 Aralık 1761) vefat edince burada yaptırdığı dergâha defnedildi. Oğlu Rumeli kazaskeri Damadzâde Murad Molla İstanbul Çarşamba'da kendi adıyla anılan bir kütüphane kurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Subhî, *Târih*, vr. 172^b; İzzî, *Târih*, İstanbul 1199, vr. 227^a; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), I, 181; II/A, s. 45; Vâsîf, *Târih*, I, 31, 56, 91, 205; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 99; *Sicill-i Osmânî*, IV, 36; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 528; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 484, 565; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 110; Öztuna, *TMA*, I, 221; "Feyzullah Efendi", *TA*, XVI, 280-281.

MEHMET İPŞİRLİ

FEYZULLAH EFENDİ, Ebûsaidzâde

(ö. 1110/1698)

Osmanlı şeyhülislâmı.

12 Cemâziyelâhir 1040 (16 Ocak 1631) tarihinde doğdu. Tanınmış bir Osmanlı ilmiye ailesine mensuptur. Hoca Sâdeddin Efendi'nin oğlu Esad Efendi'nin neslinden olup babası Şeyhülislâm Ebûsaid Mehmed Efendi'dir. Devrin geleneğine uygun olarak babasından ve aile muhitindeki ulemâdan ilim tahsiline devam ederken "mevâlifzâde" kanunu ve bilhassa babasının şeyhülislâmılığı sayesinde çocuk yaşta iken çeşitli medreselere tayin edildi. İlk önce on beş yaşında müsile-i Sahn derecesiyle Üsküdar Mihri-mah Medresesi'ne, 1647'de Sahn, aynı yıl içinde Eyüp, 1649'da Süleymaniye, 1650'de Dârülhadis medreselerine usulen müderris oldu. Böylece itibarî olarak henüz yirmi yaşında iken medrese silsilesindeki en yüksek seviyeye yükseldi.

Daha sonra kazâ mesleğine geçen Feyzullah Efendi 1651'de Galata kadılığına getirildiyse de 1652'de azledildi. 1654 yılında İstanbul pâyesiyile Midilli kazası arpalık olarak kendisine verildi, ardından arpalığı Galata kazasına çevrildi. 1655'te henüz yirmi beş yaşında iken bilfiil İstanbul kadısı oldu. Ancak bu görevi uzun sürmedi. Nitekim aynı yıl İpşir Mustafa Paşa olayı sırasında âsiler babası Şeyhülislâm Ebûsaid Efendi'nin konağına saldıran Hoca Sâdeddin ailesinin Hasan Can'dan beri biriken kıymetli eşyalarını ve kitaplarını yağma ettikleri gibi şeyhülislâmın kendilerine teslim edilmesini istediler. Bunun üzerine Ebûsaid Efendi ve oğlu Feyzullah Efendi azledilerek deniz yoluyla Gelibolu'ya sür-

güne gönderildi. Bir ay sonra İstanbul'a dönmeleri için hatt-ı hümâyün çıktıysa da hasımlarının faaliyetleri üzerine Tekirdağ'a nakledildiler.

1656'da İstanbul'a dönen Feyzullah Efendi'ye Tokat kazası arpalık olarak verildi. Muhtemelen babasının iktidardan uzak kalması sebebiyle on yıl kadar mâzuliyet hayatı geçirdikten sonra 1666'da Anadolu kazaskerliğine getirildi. 1668'de kendisine Rumeli kazaskerliği pâyesi verildi; önce Tokat, ardından Tire, daha sonra da Eyüp kazası arpalığı ile mâzul oldu. 1672'de mevleviyetle İzmir kadılığına tayin edildi. 1674'te Gelibolu kazası arpalığıyla görevden alındı. 1676'da Selânik kadısı oldu. 1677'de azledilince sırayla Konya, Eyüp, Tatar Pazarı, Havâss-ı Mahmud Paşa ve Çirmen kazaları arpalık olarak verildi; 1684'te ikinci defa Anadolu kazaskerliğine getirildi. Bu görevi sırasında Melek İbrâhim Paşa ile anlaşamayan Sadrazam Kara İbrâhim Paşa'nın şeyhülislâmı ve bazı ağaları kendi tarafına çekerek onun aleyhine bazı isnatlarda bulunup idamını istemesi üzerine IV. Mehmed'in huzurunda yapılan soruşturmaya katıldı. Soruşturmada söz konusu suçların idamla değil ancak sürgünle cezalandırılabileceğini söylediysede etkili olamadı ve Melek İbrâhim Paşa idam edildi. 1685'te mâzul olunca yine değişik kazalar arpalık olarak kendisine verildi. 1686'da Rumeli kazaskerliğine, aynı yıl içinde kısa bir mâzuliyetten sonra 1687'de ikinci defa aynı göreve getirildiyse de birkaç ay sonra yeniden azledilince kendisine sırayla İzmir, Kayseri, Galata kazaları arpalık olarak tahsis edildi.

Feyzullah Efendi 18 Ramazan 1101'de (25 Haziran 1690) Debbağzâde Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu. Bir yıl sekiz ay kadar bu görevde kaldıktan sonra azledildi. Azil sebebi, II. Ahmed'in huzurunda Sadrazam Arabacı Ali Paşa ile devlet işlerinin durumu hakkında yaptığı bir tartışmada sadrazamı ordu ve devlet idaresinde yetersizlikle suçlamasıdır. Tartışma sonrası sadrazam birçok bahane ileri sürüp ayrıca kızlar ağasını rüşvet ve çeşitli vaadlerle elde ederek padişahı etkilemiş ve 20 Cemâziyelâhir 1103'te (7 Mart 1692) onu azlettirmişti (Silâhdar, II, 624). Ancak kendisinden sonra şeyhülislâm olan Çatalcalı Ali Efendi'nin kırk gün içinde vefat etmesi üzerine Feyzullah Efendi'yi azletmekle hata ettiğini anlayan II. Ahmed onu Edirne'ye davet edip gönlünü almış

ve 2 Şâban 1103'te (19 Nisan 1692) ikinci defa bu göreve getirmişti. Ayrıca Ali Efendi'den boşalan Tire, Karasu Yenicesi kazaları da maâşına ilâve olarak kendisine verilmiştir. Feyzullah Efendi'nin bu ikinci meşihatı iki yıldan fazla sürdü. Ancak onun padişaha yakınlığından tedirgin olan Sadrazam Sürmeli Ali Paşa şeyhülislâmın fetva işlerini ihmal ettiğini, afyon ve tütün kullandığını ileri sürerek azlini istedi. Sadrazamın faaliyetleri sonucu Feyzullah Efendi 28 Şevval 1105'te (22 Haziran 1694) görevinden alınarak arpalığı olan Sakız'a gönderildi; buranın Venedikliler tarafından işgali üzerine bir süre Manisa'da kaldı, daha sonra Cerce kazası arpalığıyla Kahire'ye nakledildi. Defterdar Sarı Mehmed Paşa, onun İstanbul'da bazı kişilere fitneyi tahrik edici gizli mektuplar yollaması sebebiyle Manisa'dan Kahire'ye İbrim'e sürüldüğünü yazar (*Zübde-i Vekâyiât*, s. 508-509). Feyzullah Efendi, II. Mustafa üzerinde büyük nüfuza sahip olan Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin yardımıyla 1695'te İstanbul Fındıklı'daki yalisına dönmesine izin verildi. Ayrıca kendisine önce Eyüp kazası, daha sonra Tire, Bursa Yenişehir ve Mudurnu arpalık olarak tahsis edildi. 15 Rebülâhir 1110'da (21 Ekim 1698) vefat edince Hoca Sâdeddin Efendi'nin Eyüp civarında yaptırdığı zâviyenin hazîresine gömüldü.

Feyzullah Efendi'nin tahsili, mevâlifzâde kanunu gereğince süratle katettiği merhaleler, kendisine tahsis edilen arpalıklar ve nihayet mert kişiliği ve tutumu ilmiye mesleği açısından tipik bir örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda şair olan Feyzullah Efendi Feyzî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 4959/23) bir şiir mecmuasında (vr. 319^b-331^a) bir na't, iki kaside, bir temmuziyye, bir mesnevî, otuz kadar gazel ve yirmi civarında kıtası bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli mecmualarda da şiirlerine rastlanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1994, s. 363, 475, 484, 508-509; Silâhdar, *Târih*, II, 624; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 148-151; Râşid, *Târih*, I, 494-495, 531; II, 121, 183, 188, 275, 283, 443; Sâlim, *Tezkire*, İstanbul 1315, s. 553-558; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 76-77; *Sicill-i Osmânî*, IV, 33; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 494; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 485-486; a.m.f., *İlmiyye Teşkilâtı*, s. 182; "Feyzullah Efendi (Ebu Saidzâde)", *TDEA*, III, 217-218; Feridun Emece, "Ali Paşa, Sürmeli", *DİA*, II, 427.

MEHMET İPŞİRLİ